



İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

e-ISSN: 2147-6152

Yıl 10, Sayı 25, Ocak 2021

Makale Adı /Article Name


Tanzimat Sonrası Osmanlı
Devleti'nde Kazâ Yönetimi: Çankırı
Örneği (1839-1914)*

District Management in The Ottoman
State After Tanzimat: Çankırı
Example (1839-1914)

Yazar

Sıraç AKTÜRK

Dr., siracakturk@outlook.com

 ORCID: 0000-0002-0109-8738

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10.07.2020

Kabul Tarihi: 21.01.2021

Yayın Tarihi: 29.01.2021

Sayfa Aralığı: 723-751

Kaynak Gösterme

Aktürk, Sıraç (2021). "Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi: Çankırı Örneği (1839-1914)", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 25, s. 723-751.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

* Bu çalışma, "Tanzimat'tan Birinci Dünya Harbi'ne Çankırı Sancağı (1839-1914)" adlı doktora çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

ÖZ

Tanzimât Fermânı'nın ilan edilmesinden kısa bir süre sonra, 1840 yılında taşrada kurulan Muhassıllık Meclisleri, sivil memurlardan oluşan modern taşra idari teşkilatının ilk girişimi olarak kabul edilebilir. Ancak adı geçen meclisin 1842 yılında kaldırılması üzerine, taşra mülki yönetiminde yapılan yeni düzenlemeyle kazâ birimleri oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, 1842 yılında Osmanlı mülki idari yapısında yaşanan modernleşmenin, bir taşra kenti olan Çankırı'ya yansımalarının neler olduğu üzerinde durulacaktır. Ayrıca Çankırı'nın idari yapısının muhafaza ve değişim nedenleri, mülki amirlerinin hususiyetleri ve şikâyetleri, kendilerine yapılan ithamlar ve şikâyetler değerlendirilecektir. Yine merkezi hükümetin mülki amir atama usulleri ile yöneticilerin idari tutumu ve tayin şekilleri irdelenmek suretiyle, devletin taşra kazâ yönetimine dair genel politikası hakkında fikir edinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çankırı, Mülki Yönetim, Mutasarrıf Tayini.

ABSTRACT

Shortly after the declaration of the Tanzimât Edict, the Collectors Assemblies established in the country in 1840 can be considered as the first attempt of the modern provincial administrative organization consisting of civil servants. However, upon the abolition of the mentioned parliament in 1842, district units were created with the new arrangement made in the provincial administration.

In this study, it will be emphasized what the reflections of modernization experienced in the Ottoman administrative structure in 1842 on Çankırı, a provincial city. In addition, the reasons for the preservation and change of the administrative structure of Çankırı, the characteristics and complaints of the local chiefs, the accusations and complaints made to them will be evaluated. Again, the general government's general policy on provincial district management will be obtained by examining the central government's appointment methods for civilian supervisors and the administrative attitude and appointment styles of the administrators.

Keywords: Çankırı, Civil Administration, Governor Appointment.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl, devletin bütün kurumlarında köklü reformların yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, Tanzimât döneminden itibaren, eyaletlerde yaşanan idari huzursuzlukları gidermek ve merkezi otoriteyi güçlü kılmak adına, taşra yönetiminde birtakım ıslahat girişimlerinde bulunulmuştur. Buna göre öncelikle vergi toplamadaki adaletsizlikleri gidermek ve ahalinin şikâyetlerini azaltmak amacıyla 1840 yılında “Muhassıllık Meclisleri” uygulamaya konulmuştur. Ancak beklenileni vermekten uzak kalması üzerine adı geçen meclisler 1842 yılında kaldırılıp yerine 1849 yılına kadar çalışmalarını sürdürecektir olan “Memleket Meclisleri” kurulmuştur¹.

¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 215.

1842 yılında taşra mahalli yönetiminde yapılan düzenlemeyle kazâ² adı verilen yeni bir idâri birim oluşturulmuştur. Meclis-i Vâlâ kararı doğrultusunda kazâ müdürleri, yörenin ileri gelenleri arasından birinin seçilmesiyle tayin edilmekteydi. Kazâ müdürlerinin başlıca görevi vergilerin toplanmasını sağlamak olmuştur. Bunun yanı sıra naib ve kazânın ileri gelen kimseleri ile birlikte oluşturdukları bir küçük kurul vasıtasıyla yönetimi ilgilendiren işlerle de ilgilenmişlerdir³. Tanzimât'ın uygulanmaya konulmasıyla birlikte yönetim birimlerinin her birinde oluşturulan meclisler, 1864'ten sonra varlıklarını ve fonksiyonlarını geliştirip değiştirerek sürdürmüşlerdir. Buna göre, 1864 yılında hazırlanıp 1867 ve 1871 tarihlerinde yeniden düzenlenen vilâyât nizâmnamesine göre taşra mahalli yönetimi, vilâyet, livâ, kazâ, nahiye ve köy olarak yeniden düzenlenmiştir⁴. Bu bağlamda 16. yüzyılda 11 kazâdan oluşan Çankırı Sancağında⁵, Tanzimât döneminde sayıları bazı yıllar değişmekle birlikte, 18 kazâ birimi oluşturulmuştur⁶. Bu kazâlardan birisi de merkez kazâ olan Çankırı'dır.

1. Çankırı'nın Mülki Durumu

Bir taşra kenti olan Çankırı, Tanzimât döneminde Bozok, Ankara ve Kastamonu Eyâletlerine farklı tarihlerde bağlanmıştır. Bu bağlamda, 1846 yılına kadar Kayseri ve Ankara Sancakları ile beraber Bozok Eyâletine bağlı iken⁷ 1847-1849 yılları arası Ankara Eyâletine, 1850-1852 yılları arası Bozok Eyâletine, 1853-1855 yılları arası Ankara Eyâletine, 1856-1865 yılları arası tekrar Bozok Eyâletine

² Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri "Kazâ" adı ile anılan ve başlangıçta idari-adli, daha sonraları ise sadece adli birim olarak biliniyor mahkeme ile kadı veya naibin bulunduğu her yerleşim bölgesi, eyâlet merkezi, sancak veya voyvodalıkla yönetilen kasaba ve köyler topluluğu, Tanzimat'ın ilanına kadar kazâ adıyla anılmaktaydı (Musa Çadircı, "Türkiye'de Kazâ Yönetimi (1840-1876)", *Belleten*, 53 (206), 1989, s. 237). Bundan dolayı, Tanzimat'tan sonra yeni bir idari birim olarak ihdas edilen kazâ ile klasik dönemde bahsi geçen kazâ arasında sadece isim benzerliği kalmıştır.

³ Çadircı, *Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, s. 242, 248.

⁴ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, s. 430-432; Çadircı, *Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, s. 252, 253.

⁵ Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı Sancağı*, Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, 2011, s. 223.

⁶ *Devlet Salnâmesi*, h. 1272, s. 93,94; h. 1273, s. 99,100; h. 1276, s. 137; h. 1277, s. 142,143; h. 1278, s. 143; h. 1279, s. 150; h. 1280, s. 150; h. 1281, s. 178; h. 1282, s. 166, 167; h. 1283, s. 166; h. 1284, s. 177.

⁷ Cemil Bingöl, *Çankırı'nın İdari, Nüfus ve Sosyal Yapısı (1839-1903)*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 8.

ve son olarak 1866 yılından Osmanlı'nın son yıllarına kadar Kastamonu Eyâleti sınırları içerisinde yer almıştır⁸.

Devlet salnâmelerine göre, 1856-1865 yılları arası Çankırı Sancağı, Bozok Eyâletine bağlı olmakla birlikte, 25 Haziran 1862 (27 Z 1278) tarihli Çankırı İdâre Meclisi mazbatasına göre, Çankırı'nın Ankara Eyâletine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen mazbatada, Çankırı merkez kazânın Kastamonu'ya 22 ve İnebolu İskelesine 40 saat mesafede⁹ bulunması, Kastamonu esnafının Çankırı mahsulüne muhtaç ve Çankırı memlahasından başka tuz alabilecekleri bir mahal olmadığından dolayı, Çankırı Sancağının Ankara Eyâletinden ayrılarak, Kastamonu Eyâletine bağlanması talep edilmiştir. Yine Bozok Eyâlet Meclisi tarafından 8 Temmuz 1862 (10 M 1279) tarihinde Sadâret dairesine gönderilen mazbatada, Ankara Eyâletine bağlı olan Çankırı Sancağının tuzunun İstanbul'a nakli için Çankırı'dan İnebolu İskelesine doğru olan yolun yapımı münasebetiyle, Çankırı'nın Kastamonu Eyâletine ilhakının uygun görüldüğü bildirilmektedir. Ayrıca Ankara Eyâletinden 10 Temmuz 1862 (12 M 1279) tarihinde gönderilen tahriratta da, Çankırı Livâsının Ankara Eyâletinden ayrılarak Kastamonu'ya bağlanması talep edilmektedir¹⁰. Ankara Eyâletinden 20 Ağustos 1862 (23 S 1279) tarihinde Sadâret dairesine gönderilen tahriratta ise Çankırı Livâsının Mart 1863 tarihinden itibaren Kastamonu Eyâletine bağlanacağı bildirilmiştir¹¹. Çankırı Sancağı 1863 yılında Kastamonu Eyâletine bağlanmış olacak ki, Çankırı'dan 2 Mart 1865 (4 L 1281) tarihinde gönderilen mazbatada, Ankara ve Çankırı'nın kazâ ve köylerinin arazi, mera ve dağları sınır olup her iki taraf ahalisinin tiftik, pamuk ve zahire ürünlerinde yoğun bir ticari ilişki içerisinde bulunmaları ve birbirlerine olan yakınlıklarından dolayı, 1865 yılından itibaren Çankırı Livâsının Kastamonu'dan ayrılarak, Ankara Eyâletine bağlanmasına izin verilmesi istenmektedir. Yine Çankırı'dan 31 Mart

⁸ *Devlet Salnâmesi*, h. 1263, s. 84; h. 1264, s. 115; h. 1265, s. 77; h. 1266, s. 78; h. 1267, s. 73; h. 1268, s. 71; h. 1269, s. 73; h. 1270, s. 80; h. 1271, s. 69; h. 1272, s. 93; h. 1273, s. 99; h. 1275, s. 72; h. 1276, s. 72; h. 1277, s. 142; h. 1278, s. 143; h. 1279, s. 150; h. 1280, s. 150; h. 1281, s. 178; h. 1282, s. 166,167; h. 1283, s. 166; h. 1284, s. 177; h. 1285, s. 182.

⁹ Adı geçen saat hesaplamasına göre, yaklaşık olarak Çankırı-Kastamonu arası 100 km. ve Çankırı-İnebolu Limanı arası 200 km.'dir.

¹⁰ MVL. 634-4, 5 S 1279 (2 Ağustos 1862), Ankara Eyâletinden 10 Temmuz 1862 (12 M 1279) tarihinde Sadâret dairesine gönderilen tahrirat.

¹¹ MVL. 637-3, 9 Ra 1279 (4 Eylül 1862); BEO. VGG. d. 154, s. 76.

1865 (4 Za 1281) tarihinde Ankara Eyâletine gönderilen mazbatada, Çankırı Sancağının Kastamonu Eyâletinden ayrılarak Ankara Eyâletine bağlanması hususunda ahalinin talepte bulunduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine, Ankara Eyâletinden 12 Nisan 1865 (16 Za 1281) tarihinde Sadâret dairesine gönderilen tahriratta, Çankırı Sancağının, Kastamonu Eyâletinden ayrılarak yakınlığı münasebetiyle Ankara Eyâletine bağlanması için izin istenmektedir. Ancak Sadâret dairesi, Çankırı'nın yeniden Ankara Eyâletine bağlanması talebine dair gerekli araştırmaların yapılmasını uygun görür¹². Bu arada, Kastamonu Livâ Meclisi tarafından 30 Ağustos 1865 (7 R 1282) tarihinde gönderilen mazbatada, Çankırı Sancağının Kastamonu'dan ayrılarak daha yakın olan Ankara'ya bağlanmasının, inşa halindeki yollar hususu ile idari ve mali konulardaki kayıtlarda karışıklık meydana getireceği beyan edilir¹³.

Çankırı Sancağının 1865 yılı ve sonrasında tekrar Ankara Eyâletine bağlandığına dair bir kayda rastlanmamakla birlikte, ileriki yıllarda müstakilen idaresi talebinde bulunulmuştur¹⁴.

2. Kaymakam ve Mutasarrıfların Tayin Şekilleri

Sancak yönetimi, Tanzimât dönemine kadar klasik teşkilatını korumakla birlikte, Tanzimât sonrası sancak yöneticisi olan mütesellimlerin görevlerini kaymakamlar üstlenmiş olup doğrudan Dâhiliye Nezâretine bağlı olan kaymakamların atanma ve diğer özlük işleri, adı geçen nezâret tarafından yapılırdı¹⁵. 1839 yılında Tanzimât Fermânı'nın ilan edilmesinden sonra, ülke genelinde yaşanan bu idâri yenilik Çankırı'da da 1868 yılına kadar uygulanıp bu tarihten itibaren 1864 yılında hazırlanan vilâyât nizâmnamesi gereğince kaymakamlık kurumu mutasarrıflığa dönüştürülmüştür¹⁶.

¹² MVL. 704-1, 9 S 1282 (4 Temmuz 1865). Çankırı Livâsı Meclisinden 2 Mart 1865 (4 L 1281) tarihinde Sadâret dairesine gönderilen mazbata.

¹³ MVL. 713-1, 7 R 1282 (30 Ağustos 1865).

¹⁴ DH. İ. UM. 452-22, 23 S 1334 (31 Aralık 1915), Ankara Vilâyeti Meclis-i Umûmisi tarafından 6 Mart 1915 (19 R 1333) tarihinde Dâhiliye Nezâretine gönderilen mazbata.

¹⁵ Çadırcı, "Türkiye'de Kazâ Yönetimi (1840-1876)", s. 236.

¹⁶ *Devlet Salnâmesi*, h. 1285, s. 103.

Kaymakam/mutasarıflar, mülki amirlerin yetişmeleri için tesis edilmiş bir okul bulunmayışından dolayı, 28 Ocak 1859 yılında Mülkiye Mektebi'nin açılışına kadar daha ziyade merkez ve taşra teşkilatında görev yapan tecrübe sahibi memurlar arasından seçilip atanmaktaydı¹⁷. Ancak Mülkiye Mektebi'nin açılmasından sonra da, çeşitli dairelerde ya da taşra mahalli yönetimlerinde tecrübe kazanmış memurlar arasından mülki amir seçimine devam edilmiştir. Örneğin Çankırı Sancağında 1863-1864 yılları arasında görev yapmış olan Abdülhalim Paşa Şehremâneti Kethüdası¹⁸, 1894-1895 yılları arası görev yapan Ali Atıf Beyefendi taşrada mektupçuluk ile vali ve mutasarrıf vekilliği¹⁹, 1911-1912 yılları arasında görev yapan Şükrü Bey Erzurum Vilâyeti Maârif Müdürlüğü²⁰ ve 1919 yılında görev yapan Lütü Bey ise Kastamonu Vilâyeti Mektupçusu görevindeydiler²¹.

Dâhiliye, mülkiye, adliye, maliye ve evkâf gibi dairelerde görev yapan memurların tayin işlemleri, 1869 yılına kadar Meclis-i Vâlâ veya Şurâ-yı Devlet'in almış olduğu kararın ardından padişahın onayı ile mümkün olmaktadır. Ancak bu tarihten sonra, mülki amirlerin tayini, vilâyetin önerisi, İntihâb-ı Memurin Komisyonunun mütalaası ve yeniden ihdas edilen Dâhiliye Nezâretinin görüşüne dayanarak padişah onayı ile gerçekleştirilmekteydi²². 1879 yılında kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu ile birlikte, ilk defa olarak kayıt altına alınmaya başlanan memurların özgeçmişleri, adı geçen komisyonun 1896 yılında lağvı üzerine, bu komisyonun görevi, yerine kurulan Memûrin-i Mülkiye Komisyonuna devredilmiştir. Bu yeni kurulan komisyon, memurların seçim, tayin ve sicil kayıtlarını tutma işlemini hiçbir daireye bağlı olmadan gerçekleştirmekteydi²³.

¹⁷ Naim Ürkmez, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi (Belen Örneği)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), Şubat 2016, s. 821.

¹⁸ A.) DVN. 170-51, 23 Ra 1279 (18 Eylül 1862).

¹⁹ BEO. 435-32602, 12 M 1312 (16 Temmuz 1894).

²⁰ BEO. 3977-298261, 25 Z 1329 (17 Aralık 1911).

²¹ BEO. 4569-342624, 21 B 1337 (22 Nisan 1919).

²² Ürkmez, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi (Belen Örneği)", s. 822.

²³ Naim Ürkmez & Aydın Efe, *Hataylı Osmanlılar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015, s. 16; Aydın Efe & Naim Ürkmez, *Tarsuslu Osmanlılar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2016, s. 13; Aydın Efe, "Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Kalecikli Memurlar", *Tarih Okulu Dergisi*, 25, Mart 2016, s. 82; Sıraç Aktürk, "Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Midyatlı Memurlar", *Tarih Okulu Dergisi*, 35, Ağustos 2018, s. 727; Hüseyin Saraç, "Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Osmanlı Bürokrasisinde İstihdam Edilen Kayseri Doğumlu Gayrimüslim Devlet Adamları (1839-1883)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 15 (59), Güz 2018, s. 234.

Örneğin Çankırı Sancağı Mutasarrıfı Sadettin Paşa, Lazkiye Sancağı Mutasarrıfı Abdülğani Paşa ile becayiş talebinde bulduklarından, Memurin-i Mülkiye Komisyonu kararıyla 24 Aralık 1897 (29 B 1315) tarihinde buna izin verilmiştir²⁴. Yine açık olan Çankırı Sancağı Mutasarrıflığına Lazistan Sancağı Mutasarrıflığından ayrılmış olan Cevdet Paşa'nın tayinine Memurin-i Mülkiye Komisyonunun mazbatasını üzerine, 18 Mart 1905 (11 M 1323) tarihli irade ile izin verilmiştir²⁵. Ancak bu komisyon da 1908 yılında II. Meşrutiyeti müteakip kaldırılarak, yerine ihdas edilen Sicill-i Ahvâl İdâresi, Dâhiliye Nezâretine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir²⁶.

Tayin edilen mülki amirlere mesafenin uzunluğuna göre, harcırah ödemesi yapılırdı. Buna göre, Kerkük Mutasarrıflığından Çankırı Mutasarrıflığına tayin edilen Abdülvahap Paşa'ya Kastamonu emvalinden 6.675 Kuruş²⁷ ve Çankırı'ya 1888 yılında tayin edilen Feham Paşa'ya emval-i mahalliyeden 2.950 kuruş harcırah ödemesi yapılmıştır²⁸. Yine Çankırı Mutasarrıflığına tayin olunan Raşit Paşa'ya 2.495 kuruş 20 para harcırah ödemesi yapıp, bahsi geçen meblağın yüzde beş'i Bâb-ı Âli Teshilat Sandığına²⁹ gönderilmiştir³⁰.

Açıktaki mülki amirliğe yeni tayin işlemi yapılana kadar, vekâleten görevli kılınan memura üçte bir oranında maaş tahsis edilirdi. Çankırı Mutasarrıfı Salih Paşa'nın 1906 yılında azlinden dolayı, yerine vekâleten tayin edilen Kastamonu Vilâyeti Nüfus Nazırı Hüseyin Avni Efendi, görevini iyi bir şekilde

²⁴ BEO. 1059-79396, 3 Ş 1315 (28 Aralık 1897), Sadâret dairesinden 23 Kasım 1897 tarihinde Dâhiliye Nezâretine gönderilen tezkire; BEO. 1062-79595, 6 Ş 1315 (31 Aralık 1897).

²⁵ BEO. 2776-208196, 11 M 1324 (7 Mart 1906).

²⁶ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, s. 275.

²⁷ DH. MKT. 58-18, 20 Za 1310 (5 Haziran 1893), Dâhiliye Nezâretinden 5 Haziran 1893 tarihinde Kastamonu Vilâyetine gönderilen şukka.

²⁸ DH. MKT. 1552-67, 3 S 1306 (9 Ekim 1888).

²⁹ Adı geçen sandık, Sadâret dairesi, Şurâ-yı Devlet, Dâhiliye ve Hariciye Nezâretlerinde çalışan, işten çıkarılan ya da emekli olan memurlardan talep edenlere, iyi şartlarda borç para vermektedir, (Eyüp Sabri Kala, *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku (1865-1923)*, İstanbul: Hiper Yayın, 2018, s. 50).

³⁰ DH. MKT. 888-52, 2 B 1322 (12 Eylül 1904), Dâhiliye Nezâretinden 12 Eylül 1904 tarihinde Kastamonu Vilâyetine gönderilen şukka.

yapıp yarım maaş almayı talep etmekle birlikte, kendisine üçte bir oranında maaş verileceği bildirilmiştir³¹.

Anadolu Umûm Müfettişi Şakir Paşa'nın Vilâyât-ı Sitte'de yapılması gereken ıslahatlara dair hazırladığı layihasında, gayrimüslim nüfusun bulunduğu mahallere gayrimüslim ahaliden idareci tayinine dair kararda da belirtildiği üzere³², Çankırı Sancağı mutasarrıf muavinliğine 16 Temmuz 1901 (29 Ra 1319) tarihinde çıkan İrade-i Seniyye ile Maârif Nezâreti Deavi Vekâletinde bulunup, Hıristiyan olan Arastidi Efendi 2.000 kuruş maaşla tayin edilmiştir³³.

Şimdi de, Çankırı Kazâsına tayin edilen mülki amirlerin buradan başka bir mahalle gönderilme ya da azledilme nedenlerini başlıklar halinde şöyle açıklayabiliriz:

2.1. Yöneticilerin İdâri Tutumu

Çankırı'ya tayin edilen kaymakam/mutasarrıflar arasından vazifelerini suistimal edip, halkın hoşnutsuzluğuna ve şikâyetine sebep olarak azledilen ya da sürgün edilenler olduğu gibi, kanun ve nizamlar doğrultusunda hareket ederek, halkın sempatisini kazanan ve devlet tarafından taltif edilenler de olmuştur.

Çankırı'ya tayin edilen mülki amirler arasından yukarıdaki paragrafta bahsi geçen hususlara dair sırasıyla şöyle örnekler verilebilir:

Çankırı Kaymakamı Kapıcıbaşı Ata Bey'in aşar vergisi işlemlerinde yaptığı uygunsuzluklar³⁴ ve sorumsuzca hareketlerinden dolayı azledilip yerine eski Kastamonu Gümrükçüsü Celaledin Ağa, Çankırı Kaymakamlığına tayin edilmiştir³⁵. Ancak kısa bir süre sonra Celaledin Ağa bu görevinden ayrılmış olacak ki, 1848 yılında Çankırı Livâsı ahalisi tarafından yazılan arzuhalde, kaymakam

³¹ BEO. 2754-206530, 7 Z 1323 (2 Şubat 1906), Sadâret dairesinden 2 Şubat 1906 tarihinde Kastamonu Vilâyetine gönderilen şukka; BEO. 2849-213650, 20 R 1324 (13 Haziran 1906); BEO. 2722-204119, 21 L 1323 (19 Aralık 1905).

³² Yunus Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 48, 49.

³³ İ. DH. 1385-19, 29 Ra 1319 (16 Temmuz 1901); İ. HUS. 89-53, 23 Ra 1319 (10 Temmuz 1901).

³⁴ C. DH. 222-11095, 17 Ra 1259 (17 Nisan 1843).

³⁵ A.) MKT. 21-3, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

Halim Bey idaredeki yetersizliğinden dolayı azledilip, yerine Küre Bakır Madeni Emini olup eski Rikâb-ı Hümâyûn Kapıcıbaşlarından olan Tahir Ağa tayin edilmiştir³⁶.

Çankırı Sancağı Kaymakamı Mehmet Efendi'nin Yapraklı Panayırı mahalline usulüne aykırı bir şekilde yaptırmış olduğu dükkânlar³⁷, emval-i miriyeden zimmetine geçirdiği 100.000 kuruş³⁸ ve bazı kişilerden almış olduğu paralar, tüccar ve esnaftan 50.000 kuruş değerinde almış olduğu mal ve eşyalar³⁹, ahalinin kendisinden şikâyetçi olması⁴⁰ ve diğer mali yolsuzluklarda adının geçmesinden dolayı⁴¹, Mehmet Efendi'yi muhakeme etmek üzere. Mustafa Behçet Efendi ile Yozgat ve Kastamonu Meclis-i Kebirleri azalarından Ahmet Beyefendi ile Tahir Efendi görevlendirildiler⁴². Neticede Mehmet Efendi, 1855 yılında azledilip, iki yıl müddetle Yozgat'a nakledilerek, yerine Rikâb-ı Hümâyûn Kapıcıbaşlarından Şakir Efendi tayin edilmiştir⁴³.

Mehmet Efendi'nin yerine tayin edilen Şakir Efendi, 1858 yılına kadar görevinde kalmakla birlikte, kendisinin de Çankırlı Hacı Sait Efendi ve diğer bazı kişilerle işbirliği yaparak, zimmetine para geçirmesi ve istediği adamları kazâ müdürü olarak atamasından dolayı, ahali kendisi ve diğer şahısları şikâyet ettiğinden, yerine vekil tayin edilmek suretiyle muhakeme edilir. Kısa bir süre sonra ise Halep Valisi Mehmet Paşa'nın oğlu Ahmet Bey 15 Aralık 1858 (9 Ca 1275) tarihinde çıkan İrâde-i Seniyye üzerine, 5.000 kûsur kuruş maaşla Çankırı Kaymakamlığına tayin edilmiştir⁴⁴. Ancak Ankara Mutasarrıfına gönderilen şukkaya göre, Ahmet Bey'in

³⁶ İ. MVL. 127-3282, 3 Za 1264 (1 Ekim 1848).

³⁷ A.) MKT. MVL. 82-68, 26 S 1273 (26 Ekim 1856).

³⁸ MVL. 282-4, 23 M 1271 (16 Ekim 1854).

³⁹ A.) MKT. UM. 147-391, 17 S 1270 (19 Kasım 1853).

⁴⁰ MVL. 282-31, 15 B 1271 (3 Nisan 1855).

⁴¹ A.) MKT. MVL. 75-96, 18 S 1272 (18 Ekim 1855).

⁴² A.) MKT. UM. 183-91, 9 C 1271 (27 Şubat 1855); A.) MKT. UM. 188-35, 13 B 1271 (1 Nisan 1855); A.) MKT. UM. 180-562, 1271 (1854).

⁴³ A.) MKT. MVL. 75-96, 18 S 1272 (18 Ekim 1855); İ. MVL. 341-14724, 25 M 1272 (7 Ekim 1855); MVL. 297-50, 8 Ca 1272 (16 Ocak 1856); A.) DVN. 179-2, 25 L 1278 (25 Nisan 1862).

⁴⁴ A.) MKT. MVL. 104-18, 19 Ca 1275 (25 Aralık 1858); İ. MVL. 409-17808, 8 Ca 1275 (14 Aralık 1858); MVL. 571-34, 21 Za 1274 (3 Temmuz 1858); MVL. 579-81, 29 R 1275 (6 Aralık 1858).

de ahaliye zulmettiği, Kadri Ağa⁴⁵, kuşakçı esnafı⁴⁶ ile tüccardan Osman, Ali, Hacı Ali ve Hüseyin adında kimseler tarafından ahali adına gönderilen arzualde belirtildiğinden, keyfiyet Meclis-i Vâlâ'ya havale edilerek, konu hakkında gerekli tahkikatın yapılıp gereğinin yapılması bildirilmiştir⁴⁷.

Yukarıda bahsi geçen örneklere göre, genel itibariyle ahalinin şikâyetleri sonucu mülki amirlerin azledildiği anlaşılmakla birlikte, özellikle 1858 yılında yayınlanan nizâmnâmeden sonra eyâletin her işinden sorumlu olan valilere, kendilerine bağlı olan mülki amirleri denetleme ve görevden alma yetkileri verilmiştir⁴⁸. Bu bağlamda, Kastamonu Valilerinin şikâyetleri sonucu, Çankırı Mutasarrıflarından azledilenlerin olduğu tespit edilmektedir. Örneğin, Kastamonu Valisi Faik Mustafa, Çankırı Mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın iyi bir idareci olmayıp, henüz bir eserinin zuhur etmediğini belirterek, kendisinin yerine Kastamonu eşrafından Salim Efendinin tayin edilmesini talep etmiştir. Ancak açıktan birinin mutasarrıf olarak tayini uygun görülmediğinden, Abdullah Paşanın münasip bir mahal ile becayişinin yapılması bildirilmiştir⁴⁹. Kastamonu Vilâyetinden 7 Temmuz 1887 tarihinde Dâhiliye Nezâretine gönderilen telgrafta, Çankırı Sancağı Mutasarrıfı Tahir Bey'in Çankırı'da yaşanan kıtlığı idaredeki yetersizliğinden dolayı azliyle, yerine Siirt Mutasarrıflığından munfasıl Reşat Bey'in tayin edilmesi istenir. Ancak 16 Ağustos 1887 (26 Za 1304) tarihinde çıkan İrâde-i Seniyye'ye göre, Reşat Bey'in tayininden vazgeçilip başka münasip bir memurun tayinine izin verilmiştir⁵⁰. Yine Kastamonu Valisi tarafından Dâhiliye Nezâretine gönderilen tahriratta, Çankırı Mutasarrıfı Salih Paşa'nın memurlar ile münasebetlerinin iyi olmayıp, ahali üzerinde oluşturduğu baskı ve şiddet sebebiyle kendisine yardımcı olan Tahrirat Müdürü Hamdi Efendi ile birlikte azledilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine, adı geçen isimlerin yerlerine Lazistan eski mutasarrıfı Cevdet Paşa ile Tahrirat Müdüriyetine Denizli Tahrirat Müdürü Sami Efendi'nin uygun görüldüğü belirtilmektedir⁵¹.

⁴⁵ MVL. 398-87, 25 S 1279 (22 Ağustos 1862).

⁴⁶ MVL. 399-76, 24 S 1279 (21 Ağustos 1862).

⁴⁷ A.) MKT. UM. 573-17, 21 Z 1278 (19 Haziran 1862).

⁴⁸ Ürkmez, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi (Belen Örneği)", s. 824.

⁴⁹ BEO. 428-32099, 28 Z 1311 (2 Temmuz 1894).

⁵⁰ İ. DH. 1043-81988, 26 Za 1304 (16 Ağustos 1887).

⁵¹ DH. MKT. 1058-2, 3 Ş 1323 (3 Ekim 1905).

Çeşitli nedenlerden dolayı azledilen mülki amirler olduğu gibi, kanun ve nizamlar doğrultusunda hareket eden, adilane bir yönetim sağlayarak, halkın sempatisini kazanan ve devlet tarafından taltif edilenler de olmuştur. Çankırı Mutasarrıfı Ragıp Paşa'nın yönetimdeki başarısı ve ahalinin kendisinden memnun olmasından dolayı, Sadâret dairesinden vilâyet olacak mahallerden birine tayin edilmekle taltif edilmesine dair Çankırı'ya bir şukka gönderilir. Ancak Çankırı Livâ Meclisinden Sadâret dairesine gönderilen mazbatada, Mehmet Ragıp Paşa'nın başarılı hizmetlerinden dolayı görevine devam etmesine izin verilmesi istenmektedir⁵². Yine 1893 yılında Çankırı Mutasarrıfı Abdülvahap Paşa'nın başarılı hizmetlerinden dolayı kendisinin ikinci rütbeden Nişan-ı Osmanî ile ödüllendirilmesi talep edilmiştir⁵³.

Kötü yönetim sergileyip azledilenler arasından gayrimüslimlerin sempatisini kazanıp tekrar tayin edilmesi arzu edilen mülki amirler de olmuştur. Örneğin, Kastamonu Vilâyetine gönderilen şukkaya göre, Çankırı Mutasarrıfı Sait Paşa, vilâyetten gelen emirleri tam olarak icra etmemesinden dolayı azledilip, yerine vilâyet muavini Halil Bey vekâleten tayin edilmiştir⁵⁴. Ancak Çankırı Mutasarrıfı Sait Paşa'nın azledilmesi üzerine, Çankırı'dan Rum Milleti vekili Mihail tarafından 12 Eylül 1868 tarihinde Üsküdar'daki Rum Patriğine gönderilen telgrafta, Çankırı Mutasarrıfı Sait Paşanın azlinden dolayı Çankırı'daki bütün Rum Milletinin oldukça hüznülenip, can ve mal emniyetlerini sağlayan bu paşanın görevine devam etmesi için gerekli gayreti göstermeleri talep edilmektedir. Çankırı'dan Rum ve Ermeni milletleri vekilleri tarafından 13 Eylül 1868 tarihinde Üsküdar'daki Rum Patriğine gönderilen telgrafta da, bahsi geçen taleplerinde ısrar edince, İstanbul Rum Patriği tarafından 17 Eylül 1868 tarihinde Hariciye Nezâretine gönderilen takrirda, önceden gönderilen iki telgrafnâmeye dair gereğinin yapılması talep edilmiştir⁵⁵.

Çankırı Mutasarrıfları arasından adilane bir yönetim anlayışı sergileyerek, Rum ve Ermeni cemaatlerinin sempatisini kazanan mülki amirler çıktığı gibi, adı

⁵² MVL. 719-82, 5 L 1282 (21 Şubat 1866); MVL. 732-43, 28 L 1283 (5 Mart 1867); MVL. 735-79, 5 M 1284 (9 Mayıs 1867); MVL. 738-15, 2 Ra 1284 (4 Temmuz 1867).

⁵³ DH. MKT. 142-20, 20 Ra 1311 (1 Ekim 1893), Sadâret dairesine 1 Ekim 1893 (20 Ra 1311) tarihinde gönderilen tezkire.

⁵⁴ A.) MKT. MHM. 415-94, 17 R 1285 (7 Ağustos 1868).

⁵⁵ ŞD. 2389-38, 7 L 1285 (21 Ocak 1869); ŞD. 1638-9, 14 R 1285 (4 Ağustos 1868).

geçen geçen cemaatlerin şikâyetleriyle azledilmesi talep edilen mülki amirler de olmuştur. Örneğin, Çankırı'dan Ermeni Milleti ruhani reisi Tenail tarafından 9 Kasım 1892 tarihinde Mabeyn-i Hümayûn Başkitâbetine gönderilen telgrafta, 30 sene önce fermân-ı âli gereğince faaliyete geçip, bir kaç sene önce yaşanan deprem sonrası yıkılan ibadethânenin tekrar buyurulan fermân-ı hümayûn gereğince yedi sene önce inşaatına başlanılmakla birlikte, hiçbir sebep yok iken mutasarrıf Abdülgani Paşa'nın inşaatı tatil etmesi ile Ermenileri tahkir ve Müslümanları tahrik etmesinden dolayı yardım talep edilmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezâretine yazılan 15 Kasım 1892 tarihli arzıda ise kilise inşaatının devam etmesi ve adı geçen mutasarrıfın başka bir yere tayini talep edilmektedir. Ancak Kastamonu Vilâyetinden 23 Kasım 1892 (3 Ca 1310) tarihinde Yaver-i ekrem Derviş Paşa'ya gönderilen tahriratta, bahsi geçen kilisenin fermâna muhalif olarak iki cami', bir Rifâi Dergâhı, bir ibtidâi mektebi ve hükümet konağının yanı başında ve Müslüman hânelerinin en yoğun olduğu bir mahallede inşa edilmesinden dolayı inşaatın durdurulduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Kastamonu Valisi Faik Paşa Çankırı'ya gelerek, kilise işini adilane ve Müslümanlar ile Ermenilerin hoşnut kalacağı şekilde çözmekle birlikte, Abdülgani Paşa'nın azledilip sorguya çekilmesi hususundaki taleplerinde ısrarcı olmuşlardır⁵⁶.

2.2. Sû-i İstimâl

Mülki yönetimin düzenini bozan ya da sû-i istimâl eden mülki amirler, ya azledilir ya da becayiş suretiyle başka bir mahalli yönetime nakledilirdi. Buna göre, Sadâret dairesine 8 Haziran 1892 (12 Za 1309) tarihinde gönderilen yazıda, mutasarrıf Feham Paşa ile Çankırı Tali Alayı Kaymakamı Talat Bey arasında yaşanan ihtilafın tahkiki için adliye ve mülkiyeden gönderilen birer memur müfettişin tahkiki sonucu, Feham Paşa'nın Kayseri Mutasarrıfı Abdülgani Paşa ile becayişlerine İrâde-i Seniyye ile izin verilmiştir⁵⁷. Ancak kısa bir süre sonra, Çankırı Mutasarrıfı Abdülgani Paşa kötü idaresi ve ahalinin şikâyetleri sonucu, becayiş

⁵⁶ Y. MTV. 71-74, 10 Ca 1310 (30 Kasım 1892).

⁵⁷ DH. MKT. 1958-76, 12 Za 1309 (8 Haziran 1892); İ. DH. 1275-100306, 3 Za 1309 (30 Mayıs 1892); BEO. 13-915, 6 Za 1309 (2 Haziran 1892).

suretiyle Ergani Mutasarrıflığına nakledilmiştir⁵⁸. Bazen de, iyi bir idareci olmakla birlikte, kötü hallerinden dolayı becayiş edilenler olmuştur. Örneğin, Çankırı Mutasarrıfı Mustafa Bey'in iyi bir idareci olmakla birlikte, bazı ahvalinden dolayı başka bir yerle becayişi talep edildiğinden, Kırşehir Sancağı Mutasarrıfı Mehmet Paşa ile becayişine izin verilmiştir⁵⁹.

Ahalinin şikâyeti ya da kötü yönetim sergilemelerinden dolayı tayin edilen mülki amirlerin harcırahı karşılanmaz ya da üçde bir oranında ödeme yapılırken, zorunlu tayin edilenlere mesafenin uzunluğuna göre, ödeme yapılırdı. Buna göre, Çankırı Mutasarrıfı Sadettin Paşa ile Lazkiye Mutasarrıfı Abdülgani Paşaların becayiş suretiyle tayin edilmeleri üzerine, her birine harcırah masrafı olarak 6.248 kuruş ödeme yapılmıştır⁶⁰.

2.3. Diğer Nedenler

Çankırı Sancağına tayin edilen mülki amirlerden buranın iklimine uyum sağlayamadığını ya da hastalığını neden göstererek, tayin talebinde bulunanlar olmuştur. Örneğin, Çankırı Mutasarrıfı Münib Paşa, buranın iklimine alışamadığını belirtip, yerine Maraş eski mutasarrıfı olup iyi bir idareci olan Ahmet Bey'in Çankırı Mutasarrıflığına tayin edilmesini talep etmesi üzerine, 28 Nisan 1874 tarihinde çıkan İrade-i Seniyye ile Ahmet Bey'in tayini kabul edilmiştir⁶¹. Ancak Çankırı'ya atanan Ahmet Bey de, bölgenin iklimine alışamadığını belirttiğinden, Sinop Mutasarrıfı Arif Paşa ile becayişlerine izin verilir⁶². 1888 yılında Çankırı Mutasarrıfı bulunan Emin Bey ise hastalığı sebebiyle hava değişimi için Dersaadet'e gitme talebinde bulunup, yerine Kastamonu eşrafından vilâyet eski aşar nazırı Salim Efendi'nin geçici olarak tayin edilmesini talep eder. Ancak nedeni tespit edilememekle birlikte, Emin Bey'in

⁵⁸ İ. DH. 1301-45, 10 B 1310 (28 Ocak 1893), Dâhiliye Nezâretinden 24 Ocak 1893 tarihinde Sadâret dairesine gönderilen tezkire.

⁵⁹ İ. DH. 894-71116, 4 Za 1300 (6 Eylül 1883), Kastamonu Vilâyetinden 29 Ağustos 1883 (25 L 1300) tarihinde Dâhiliye Nezâretine gönderilen tahrirat.

⁶⁰ BEO. 1151-86265, 13 S 1316 (3 Temmuz 1898); İ. DH. 1352-5, 29 B 1315 (24 Aralık 1897).

⁶¹ İ. MMS. 48-2085, 10 Ra 1291 (27 Nisan 1874).

⁶² İ. DH. 717-50115, 2 S 1293 (28 Şubat 1876); İ. DH. 717-50217, 5 S 1293 (3 Mart 1876).

görevinden ayrılmadığı 9 Mayıs 1888 (27 Ş 1305) tarihinde Kastamonu Vilâyetine bildirilmiştir⁶³.

Çankırı'ya tayin edilen mülki amirler arasında maaş yetersizliğinden dolayı başka bir mahalle tayin talebinde bulunanlar da olmuştur. Örneğin, 1910 yılında Hüsnü Paşa, kendisine tahsis edilen maaş ile ailesinin bütün ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirttiğinden, ya maaşı daha yüksek olan başka bir mahalle nakledilmesini ya da başka bir memuriyete tayin edilmesini talep etmiştir⁶⁴.

Çankırı Sancağında, 1840-1920 yılları arasında görev yapmış mülki amirlerin isim, görev süreleri ve diğer ilgili malumat aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çankırı Kazâsına 1840-1920 Yılları Arası Tayin Edilen Mülki Amirler

İsim	Görev Yılı	Maaş (Kuruş)	Eski Görev Yeri	Tayin Sebebi	Yeni Görev Yeri
Canarslanzâde Seyyid Mir Selim Paşa ⁶⁵	1840	-	-	-	-
İsmail Paşa ⁶⁶	1841	-	-	-	-
İsmet Paşa ⁶⁷	1843	17.500	Ayvalık Kaymakamı	-	-

⁶³ DH. MKT. 1509-90, 15 N 1305 (26 Mayıs 1888), Kastamonu Vilâyetinden 26 Mayıs 1888 tarihinde Sadâret dairesine gönderilen tahrirat; DH. MKT. 1507-23, 27 Ş 1305 (9 Mayıs 1888).

⁶⁴ BEO, 3797-285096, 24 B 1328 (1 Ağustos 1910).

⁶⁵ C. DH. 20-982, 29 Z 1255 (4 Mart 1840); C. ADL. 57-3483, 29 Z 1255 (4 Mart 1840).

⁶⁶ Ahmet Elibol, *XIX Yüzyıl Başlarında Çankırı*, Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, s. 59.

⁶⁷ C. DH. 151-7517, 19 Ca 1259 (17 Haziran 1843). İsmet Paşa'nın uhdesine Çankırı, Ankara ve Çorum Sancakları tevcih olunmuştur.

Kapıcıbaşı Ata Bey ⁶⁸	1843- 1845	-	-	Azil	Narda Kazâsı Müdürlüğü ⁶⁹
Celalettin Ağa ⁷⁰	1845	-	Kastamonu Gümrükçüsü	-	-
<i>hacegânda</i> <i>n</i> ⁷¹ Hakkı Efendi ⁷²	1845 ⁷³ -1847	-	Divân-ı Hümâyûn Hacegâni ⁷⁴	-	Adan Mal Müdürlüğü ⁷⁵ , sonraki görevi Ankara Kay. ⁷⁶
Kapıcıbaşı es-Seyyid Mustafa Halim Bey ⁷⁷	1847- 1848	-	-	Azil	Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şahane Kapıcıbaşı ⁷⁸
Kapıcıbaşı Tahir Ağa ⁷⁹ ya da					

⁶⁸ A.) MKT. 56-53, 18 Z 1262 (7 Aralık 1846); C. DH. 199-9921, 29 Ş 1259 (24 Eylül 1843).

⁶⁹ A.) MKT. 56-53, 18 Z 1262 (7 Aralık 1846); Narda Kazâsı, Yanya Vilâyetine bağlı Preveze Sancağının bir kazâsıdır (Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2006, s. 573).

⁷⁰ A.) MKT. 21-3, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

⁷¹ Hocalar; yüzbaşı rütbesinin karşılığı olan bir sivil rütbe (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Andsiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2008, s. 365).

⁷² *Devlet Salnâmesi*, h. 1263, s. 84.

⁷³ A.) MKT. UM. 277-25, 9 Ş 1273 (4 Nisan 1857).

⁷⁴ C. DH. 280-13983, 29 R 1260 (18 Mayıs 1844). Divân-ı âli efendileri manasında kullanılan devlet ricaline verilen bir isimdir (Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, s. 365).

⁷⁵ A.) TŞF. 5-90, 25 Za 1264 (23 Ekim 1848).

⁷⁶ A.) TŞF. 19-65, 28 Ra 1271 (19 Aralık 1854).

⁷⁷ A.) MKT. MVL. 10-71, 12 Za 1264 (10 Ekim 1848); *Devlet Salnâmesi*, h. 1264, s. 115; A.) MKT. 87-46, 15 B 1263 (29 Haziran 1847); A.) MKT. 106-45, 21 M 1264 (29 Aralık 1847).

⁷⁸ A.) TŞF. 8-71, 2 M 1267 (7 Kasım 1850).

⁷⁹ A.) MKT. MVL. 10-71, 12 Za 1264 (10 Ekim 1848); A.) TŞF. 5-89, 23 Za 1264 (21 Ekim 1848).

Mehmet Tahir Ef. ⁸⁰	1848-1851	-	Küre Bakır Madeni Emni	Azil ⁸¹	-
Mehmet Şakir Ef. ⁸² (Paşa ⁸³)	1851-1852	-	Hacegân-ı Divân-ı Hümâyûn ⁸⁴	-	Dimetoka Kazâsı Müdürlüğü ⁸⁵
saliseden Mustafa ⁸⁶ Raşit Ef. ⁸⁷	1852 ⁸⁸ -1853	6.000 ⁸⁹	Ankara Mal Müdürlüğü ⁹⁰	Azil ⁹¹	Zağra-i Atik Kaymakamı ⁹²
Mehmet Efendi ⁹³ / es-Seyyid Mehmet Kamil Ef. ⁹⁴	1853 ⁹⁵ -1855	-	Nafia Meclisi Azalığı ⁹⁶	Azil	-

⁸⁰ A.) MKT. 165-14, 25 M 1265 (21 Aralık 1848); A.) MKT. 238-111, 29 Z 1265 (15 Kasım 1849).

⁸¹ A.) MKT. UM. 13-71, 5 C 1266 (18 Nisan 1850).

⁸² *Devlet Salnâmesi*, h. 1267, s. 73; h. 1268, s. 71.

⁸³ İ. MVL. 229-7910, 12 R 1268 (4 Şubat 1852).

⁸⁴ A.) MKT. UM. 13-71, 5 C 1266 (18 Nisan 1850).

⁸⁵ A.) MKT. MVL. 70-74, 22 Ca 1271 (10 Şubat 1855); Dimetoka, 1913-1918 yılları arasında Bulgaristan'a bağlı iken 1919 yılından itibaren Yunanistan'ın Meriç Vilâyetine bağlanmış bir kazâdır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, s. 219).

⁸⁶ A.) TŞF. 16-10, 23 N 1269 (30 Haziran 1853).

⁸⁷ *Devlet Salnâmesi*, h. 1269, s. 73.

⁸⁸ A.) MKT. DV. 54-72, 7 C 1268 (29 Mart 1852).

⁸⁹ İ. MVL. 229-7910, 12 R 1268 (4 Şubat 1852).

⁹⁰ İ. MVL. 229-7910, 12 R 1268 (4 Şubat 1852).

⁹¹ A.) MKT. NZD. 84-3, 18 L 1269 (25 Temmuz 1853).

⁹² A.) MKT. NZD. 116-99, 26 Z 1270 (19 Eylül 1854); Günümüzde Bulgaristan'a bağlı Stara Zagora şehri olup 1908 yılında Eskizağra ismiyle vilâyet olmuştur (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, s. 260).

⁹³ A.) MKT. MVL. 75-96, 18 S 1272 (18 Ekim 1855); *Devlet Salnâmesi*, h. 1270, s. 80; h. 1271, s. 69.

⁹⁴ A.) DVN. 179-2, 25 L 1278 (25 Nisan 1862).

⁹⁵ A.) MKT. UM. 147-391, 17 S 1270 (19 Kasım 1853).

⁹⁶ A.) MKT. NZD. 90-56, 16 Z 1269 (20 Eylül 1853); A.) MKT. NZD. 90-90, 18 Z 1269 (22 Eylül 1853).

<i>mirimiran</i> ⁹⁷ Şakir Efendi ⁹⁸ (Bey ⁹⁹ , Paşa ¹⁰⁰)	1855- 1858 ¹⁰¹	5.880	Rikâb-1 Hümâyûn-1 Şahane Kapıcıbaşı	Azil	-
<i>mütemayiz</i> ¹⁰² Ahmet Rüştü ¹⁰³ Bey ¹⁰⁴	1859- 1863	5.000	-	-	Aziziye Kaymakamı ¹⁰⁵
<i>mirimiran</i> ¹⁰⁶ Abdühalim Paşa ¹⁰⁷	1863- 1864	-	Şehremâneti Kethüdası ¹⁰⁸	-	-
Mehmet İzzet ¹⁰⁹	1864	-	-	-	-
<i>saliseden</i> es-Seyyid					

⁹⁷ A.) DVN. 125-10, 28 Za 1273 (20 Temmuz 1857); A.) DVN. MHM. 22-93, 29 Za 1273 (21 Temmuz 1857).

⁹⁸ A.) MKT. MVL. 75-96, 18 S 1272 (18 Ekim 1855); A.) DVN. 108-633, 1 S 1272 (13 Ekim 1855); A.) TŞF. 21-71, 23 S 1272 (4 Kasım 1855).

⁹⁹ *Devlet Salnâmesi*, h. 1273, s. 66.

¹⁰⁰ *Devlet Salnâmesi*, h. 1275, s. 72.

¹⁰¹ A.) MKT. MVL. 104-18, 19 Ca 1275 (25 Aralık 1858).

¹⁰² Sâniye sınıfının birinci rütbesi (Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, s. 927).

¹⁰³ A.) MKT. UM. 440-80, 2 Ca 1277 (16 Kasım 1860).

¹⁰⁴ A.) MKT. MVL. 104-18, 19 Ca 1275 (25 Aralık 1858); *Devlet Salnâmesi*, h. 1276, s. 72; h. 1277, s. 79; h. 1278, s. 77; h. 1279, s. 79; A.) DVN. 136-100, 15 Ca 1275 (21 Aralık 1858).

¹⁰⁵ A.) DVN. 170-51, 23 Ra 1279 (18 Eylül 1862).

¹⁰⁶ Mülkiyede paşa unvanını kazanan rütbelerin ikincisi olup ulâ sınıf-ı sânisine karşılıktır (Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, s. 778).

¹⁰⁷ *Devlet Salnâmesi*, h. 1280, s. 72.

¹⁰⁸ A.) DVN. 170-51, 23 Ra 1279 (18 Eylül 1862).

¹⁰⁹ MVL. 691-12, 9 C 1281 (9 Kasım 1864); MVL. 705-78, 22 Z 1281 (18 Mayıs 1865).

Mehmet Raif Bey ¹¹⁰	1864-1865	-	-	-	-
<i>mütemayiz</i> Mehmet Bey ¹¹¹	1865-1866	-	-	-	-
<i>mirimiran</i> Ragıp Paşa ¹¹²	1866-1868	-	-	-	-
<i>mirimiran</i> Sait Paşa ¹¹³	1868	-	-	Azil ¹¹⁴	-
<i>sâniyeden</i> İskender Bey ¹¹⁵	1868-1869	-	Menteşe Mutasarrıfı ¹¹⁶	-	-
<i>sâniyeden</i> Halil Sami Bey ¹¹⁷ (Paşa ¹¹⁸)	1870-1871	-	-	-	-

¹¹⁰ *Devlet Salnâmesi*, h. 1281, s. 70; İ. DH. 528-36553, 4 R 1281 (6 Eylül 1864).

¹¹¹ *Devlet Salnâmesi*, h. 1282, s. 69; MVL. 681-89, 22 S 1281 (27 Temmuz 1864).

¹¹² *Devlet Salnâmesi*, h. 1283, s. 75; MVL. 719-82, 5L 1282 (21 Şubat 1866); *Devlet Salnâmesi*, h. 1284, s. 91; MVL. 732-43, 28 L 1283 (5 Mart 1867).

¹¹³ *Devlet Salnâmesi*, h. 1285, s. 103; ŞD. 2389-38, 7 L 1285 (21 Ocak 1869).

¹¹⁴ A.) MKT. MHM. 420-13, 25 Ca 1285 (13 Eylül 1868).

¹¹⁵ DH. MKT. 1309-65, 9 R 1286 (19 Temmuz 1869); A.) MKT. MHM. 420-13, 25 Ca 1285 (13 Eylül 1868); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1286, s. 54.

¹¹⁶ İ. ŞD. 10-490, 19 Ca 1285 (7 Eylül 1868).

¹¹⁷ İ. DH. 627-43644, 29 Za 1287 (20 Şubat 1871); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1287, s. 68.

¹¹⁸ ŞD. 424-26, 18 Ş 1323 (18 Ekim 1905); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1288, s. 65.

<i>sâniyeden</i> Rıfat Ef. ¹¹⁹	1872- 1873	-	-	Azil	-
<i>mirimiran</i> Münib Paşa ¹²⁰	1873- 1874	-	Van Mutasarrıfı	İklimine alışama- ma ¹²¹	-
<i>sâniyeden</i> Ahmet Rüştü Bey ¹²²	1874- 1875	-	Maraş Mutasarrıfı ¹²³	İklimine alışama- ma ¹²⁴	-
vekil Selim Efendi ¹²⁵	1876	-	-	-	-
<i>mirimiran</i> Arif Paşa ¹²⁶	1876	-	-	-	-
<i>mütemayiz</i> Mustafa Nuri Bey ¹²⁷	1877- 1879	-	-	-	-

¹¹⁹ A.) MKT. MHM. 450-87, 26 M 1290 (26 Mart 1873); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1289, s. 82; *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1290, s. 83.

¹²⁰ A.) MKT. MHM. 450-87, 26 M 1290 (26 Mart 1873); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1291, s. 107; BEO. AYN. d. 955, s. 96.

¹²¹ İ. MMS. 48-2085, 10 Ra 1291 (27 Nisan 1874).

¹²² İ. DH. 692-48365, 17 L 1291 (27 Kasım 1874); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1292, s. 116; BEO. VGG. d. 151, s. 63.

¹²³ BEO. VGG. d. 155, s. 113.

¹²⁴ İ. DH. 717-50115, 2 S 1293 (28 Şubat 1876); İ. DH. 717-50217, 5 S 1293 (3 Mart 1876).

¹²⁵ BEO. VGG. d. 151, s. 214.

¹²⁶ *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1293, s. 102.

¹²⁷ *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1294, s. 125; h. 1295, s. 73; h. 1296, s. 76; İ. DH. 757-61753, 3 L 1294 (11 Ekim 1877).

Ahmet Fehim Paşa ¹²⁸	1880	-	-	-	-
<i>mütemayiz</i> Abdullah Şefik Bey ¹²⁹	1881	-	-	-	-
Bedirhan Paşazâde Mustafa ¹³⁰	1881- 1883	-	-	-	-
Tahir Bey ¹³¹	1885- 1887	-	-	-	-
Emin Bey ¹³²	1887- 188 ¹³³	5.000	Leskovik Mutasarrıfı	-	Malatya Mutasarrıfı ¹³⁴
Hasan Feham Paşa ¹³⁵	1888- 1892	5.000 ¹³⁶	Denizli Mutasarrıfı	-	Kayseri Mutasarrıfı ¹³⁷

¹²⁸ *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1297, s. 147.

¹²⁹ *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1298, s. 153.

¹³⁰ İ. DH. 840-67554, 11 M 1299 (3 Aralık 1881); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1299, s. 165; İ. DH. 894-71116, 4 Za 1300 (6 Eylül 1883).

¹³¹ İ. DH. 953-75354, 5 Ş 1302 (20 Mayıs 1885); DH. MKT. 1393-52, 23 R 1304 (19 Ocak 1887).

¹³² DH. MKT. 1443-77, 9 Z 1304 (29 Ağustos 1887); DH. MKT. 1449-20, 2 M 1305 (20 Eylül 1887).

¹³³ İ. DH. 1085-85103, 28 N 1305 (8 Haziran 1888).

¹³⁴ DH. MKT. 1545-87, 16 M 1306 (22 Eylül 1888).

¹³⁵ DH. MKT. 1545-87, 16 M 1306 (22 Eylül 1888); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1306, s. 438; *Kastamonu Vilâyet Gazetesi*, 24 Haziran 1889, S: 792, s. 1.

¹³⁶ DH. MKT. 1552-67, 3 S 1306 (9 Ekim 1888).

¹³⁷ DH. MKT. 1976-53, 27 Z 1309 (23 Temmuz 1892).

Abdülğani Paşa ¹³⁸	1892-1893	-	-	-	Ergani Mutasarrıflığı
Abdülvaha p Arifi Paşa ¹³⁹	1893-1894	7.500	Şehr-i Zor Mutasarrıfı	-	Maraş Mutasarrıfı ¹⁴⁰
Ali Atıf Beyefendi ¹⁴¹	1894-1895	5.000 ¹⁴²	Taşrada Mektupçuluk ile Vali / mutasarrıf vekilliği	-	Kayseri Mutasarrıfı ¹⁴³
Sadettin Beyefendi ¹⁴⁴	1895-1897 ¹⁴⁵	-	Kozan Mutasarrıfı	-	-
Abdülğani Paşa ¹⁴⁶	1899	-	-	-	Drama Sancağı Mutasarrıflığı

¹³⁸ BEO. 147-11010, 13 B 1310 (31 Ocak 1893); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1310, s. 412.

¹³⁹ BEO. 147-11010, 13 B 1310 (31 Ocak 1893); DH. MKT. 2060-20, 20 Ş 1310 (9 Mart 1893); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1311, s. 265.

¹⁴⁰ BEO. 435-32602, 12 M 1312 (16 Temmuz 1894).

¹⁴¹ BEO. 435-32602, 12 M 1312 (16 Temmuz 1894); KVS, h. 1312, s. 288.

¹⁴² DH. MKT. 268-39, 4 S 1312 (7 Ağustos 1894).

¹⁴³ İ. DH. 1329-45, 22 C 1313 (10 Aralık 1895).

¹⁴⁴ BEO. 721-54073, 9 B 1313 (26 Aralık 1895); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1314, s. 216.

¹⁴⁵ DH. ŞFR. 215-50, 19 Eylül 1313 (1 Ekim 1897).

¹⁴⁶ BEO. 1263-94709, 24 N 1316 (5 Şubat 1899).

Hacı Ahmet Kadri Ef. ¹⁴⁷	1899- 1903 ¹⁴⁸	-	İlbasan Mutasarrıfı	-	Sinop Sancağı Mutasarrıfı ¹⁴⁹
Reşit Paşa ¹⁵⁰	1904	-	Kerbela Mutasarrıfı	-	Nablus Sancağı Mutasarrıfı ¹⁵¹
Salih Paşa ¹⁵²	1905	-	Nebek Kazâsı Kaymakamı	Azil ¹⁵³	-
Cevdet Paşa ¹⁵⁴	1905- 1908	-	Lazistan Mutasarrıfı	Emekli	-
Akif Beyefendi ¹⁵⁵	1908	4.500 ¹⁵⁶	Kırşehir Mutasarrıfı	-	Antalya Mutasarrıfı ¹⁵⁷

¹⁴⁷ BEO. 1263-94709, 24 N 1316 (5 Şubat 1899); DH. MKT. 2275-68, 20 B 1317 (24 Kasım 1899); DH. MKT. 2385-3, 9 R 1318 (6 Ağustos 1900); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1317, s. 240.

¹⁴⁸ DH. MKT. 840-28, 23 M 1322 (9 Nisan 1904); *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*, h. 1321, s. 260.

¹⁴⁹ BEO. 2382-178600, 20 Ca 1322 (2 Ağustos 1904).

¹⁵⁰ BEO. 2401-180022, 19 C 1322 (31 Ağustos 1904).

¹⁵¹ BEO. 2578-193350, 15 Ra 1323 (20 Mayıs 1905).

¹⁵² BEO. 2578-193350, 15 Ra 1323 (20 Mayıs 1905).

¹⁵³ BEO. 2710-203216, 29 N 1323 (27 Kasım 1905).

¹⁵⁴ BEO. 2710-203216, 29 N 1323 (27 Kasım 1905); BEO. 2779-208410, 16 M 1324 (12 Mart 1906); BEO. 3393-254445, 13 Ş 1326 (10 Eylül 1908).

¹⁵⁵ BEO. 3393-254445, 13 Ş 1326 (10 Eylül 1908).

¹⁵⁶ DH. MKT. 1296-70, 21 Ş 1326 (18 Eylül 1908).

¹⁵⁷ BEO. 3430-257217, 15 L 1326 (10 Kasım 1908); DH. MKT. 2656-76, 18 L 1326 (13 Kasım 1908).

Halil Şahab Bey ¹⁵⁸	1908-1909	-	Hınıs Mutasarrıfı	-	Cebel-i Garbi Mutasarrıfı ¹⁵⁹
Abdülkerim Bey ¹⁶⁰	1909-1910	-	Kudüs Mut. muavinliği	-	Urfa Sancağı Mutasarrıfı ¹⁶¹
Hüsnü Paşa ¹⁶²	1910	-	Çatalca Mutasarrıfı	Yetersiz maaş ¹⁶³	-
Nazmi Bey ¹⁶⁴	1910-1911	-	Isparta Mutasarrıfı	-	İlbasan Mutasarrıfı ¹⁶⁵
Şükrü Bey ¹⁶⁶	1911-1912	-	Erzurum Maârif Müd.	-	Antep Sancağı Mutasarrıfı ¹⁶⁷
Fethi Bey ¹⁶⁸	1912-1913	-	Nablus Mutasarrıfı	-	Erzincan Mutasarrıfı ¹⁶⁹
Mahmut Celalettin ¹⁷⁰	1913-1914	-	Çorum Mutasarrıfı	Azil ¹⁷¹	-

¹⁵⁸ BEO. 3430-257217, 15 L 1326 (10 Kasım 1908).

¹⁵⁹ BEO. 3530-264677, 15 Ra 1327 (6 Nisan 1909).

¹⁶⁰ BEO. 3530-264677, 15 Ra 1327 (6 Nisan 1909); DH. MKT. 2783-36, 10 Ra 1327 (1 Nisan 1909).

¹⁶¹ BEO. 3771-282775, 19 C 1328 (28 Haziran 1910).

¹⁶² BEO. 3771-282775, 19 C 1328 (28 Haziran 1910).

¹⁶³ BEO. 3788-284056, 27 B 1328 (4 Ağustos 1910); BEO, 3797-285096, 24 B 1328 (1 Ağustos 1910).

¹⁶⁴ BEO. 3788-284056, 27 B 1328 (4 Ağustos 1910); DH. İD. 76-1, 8 L 1328 (13 Ekim 1910).

¹⁶⁵ BEO. 3977-298261, 25 Z 1329 (17 Aralık 1911).

¹⁶⁶ BEO. 3977-298261, 25 Z 1329 (17 Aralık 1911).

¹⁶⁷ İ. DH. 1503-10, 18 Z 1331 (18 Kasım 1913).

¹⁶⁸ BEO. 4097-307216, 1 Za 1330 (12 Ekim 1912).

¹⁶⁹ BEO. 4236-317675, 6 M 1332 (5 Aralık 1913).

¹⁷⁰ BEO. 4236-317675, 6 M 1332 (5 Aralık 1913).

¹⁷¹ BEO. 4289-321602, 7 B 1332 (1 Haziran 1914).

Ali Ulvi Bey ¹⁷²	1914	-	Kerbela Mutasarrıfı	-	Kayseri Mutasarrıfı ¹⁷³
Asaf Bey ¹⁷⁴	1915	-	-	-	Kerek Mutasarrıflığı
Şükrü Bey ¹⁷⁵	1915	-	Antep Mutasarrıfı ¹⁷⁶	-	-
Reşat Bey ¹⁷⁷	1917	-	Aydın Mutasarrıfı	-	Bolu Mutasarrıfı ¹⁷⁸
Sırrı Bey ¹⁷⁹	1917-1919	-	Amasya Mutasarrıfı	Azil	-
Lütfi Bey ¹⁸⁰	1919	-	Kastamonu Mektupçusu	-	-
Mahmut Celalettin Bey ¹⁸¹	1920	-	Sinop Mutasarrıfı	-	-

¹⁷² BEO. 4289-321602, 7 B 1332 (1 Haziran 1914); İ. DH. 1508-52, 5 B 1332 (30 Mayıs 1914).

¹⁷³ BEO. 4561-342034, 25 C 1337 (28 Mart 1919).

¹⁷⁴ BEO. 4366-327423, 16 N 1333 (28 Temmuz 1915).

¹⁷⁵ BEO. 4366-327423, 16 N 1333 (28 Temmuz 1915).

¹⁷⁶ İ. DH. 1515-64, 15 N 1333 (27 Temmuz 1915).

¹⁷⁷ BEO. 4491-336778, 28 M 1336 (13 Kasım 1917).

¹⁷⁸ BEO. 4494-336976, 18 S 1336 (3 Aralık 1917).

¹⁷⁹ BEO. 4494-336976, 18 S 1336 (3 Aralık 1917); BEO. 4565-342305, 7 B 1337 (8 Nisan 1919).

¹⁸⁰ BEO. 4569-342624, 21 B 1337 (22 Nisan 1919).

¹⁸¹ BEO. 4635-347584, 10 N 1338 (28 Mayıs 1920).

Tabloda belirtilen Çankırı Sancağına tayin edilmiş mülki amirlerden 1842, 1884 ve 1898 yıllarında görev yapanların isimleri tespit edilememekle birlikte, 1840-1920 yılları arasında Çankırı Sancağına toplam 54 kaymakam/mutasarrıf tayin edilmiştir. 1859 yılında açılan Mülkiye Mektebine kadar mülki amirlerin yetişmeleri için tesis edilmiş bir okul bulunmayışından dolayı, tabloda belirtildiği üzere, 1860'lı yılların başına kadar Çankırı Sancağına tayin edilen mülki amirlerin önceki görevlerinin meclis azalığı ya da çeşitli memuriyetlerde görev yapmış oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, önceki görevlerini tespit edebildiğimiz 1864 yılından sonraki mülki amirlerin neredeyse tamamının, mülki amir tecrübesine sahip olduğu görülmektedir. Tayin edilen mülki amirlerin maaşları, tabloya göre ortalama 5.000 ile 7.000 arasında değişmekle birlikte, 1843 yılında tayin edilen İsmet Paşa'nın uhdesine Ankara ve Çorum Sancakları da tevcih olunduğundan, kendisine 17.500 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Mülki amirlerin standart bir görev süresi olmayıp, hizmet süreleri birkaç ay olanlar da olmakla birlikte, genel itibariyle bir ile beş yıl arasında değişmektedir. Ancak görev süreleri bir yıl ya da bir yıldan daha az süren mülki amirlerin bölgeden ayrılma eğiliminde olmaları, ahali ile yöneticiler arasında yakın ilişkilerin kurulamamasına, dolayısıyla mahalli hükümetin ahalinin yaşadığı sorunlara çözüm bulamayıp, devlet-halk kaynaşmasında kopukluk yaşanmasına neden olunmaktaydı. Bununla birlikte, Çankırı'ya tayin edilen mülki amirlerin, başka memuriyetlerde veya mutasarrıflıklarda tecrübe edinmiş kişiler olmaları, tecrübesizliklerinden kaynaklanan sorunların önüne geçmiştir.

Sonuç

1842 yılında taşra mahalli yönetimine dair yapılan düzenlemeyle birlikte, kazâ adı verilen yeni bir idâri birim oluşturulmuştur. Bu yeni idâri düzenlemeye göre, Çankırı Sancağı sayıları bazı yıllar değişmekle birlikte, 18 kazâ birimine bölünmüştür. Bu kazâlardan birisi de Çankırı'dır. Tanzimât döneminde Bozok, Ankara ve Kastamonu Eyâletlerine farklı tarihlerde bağlanan Çankırı, 1866 yılından itibaren Kastamonu Vilâyetine bağlanmıştır. Bununla birlikte, Kastamonu Vilâyetinin kötü idaresinden bahsedilerek, Çankırı'nın ya müstakilen idaresi ya da başka bir vilâyete bağlanması talep edilmişse de, bu uygun görülmemiştir.

Çankırı'nın müstakil bir livâ halinde idaresi ısrarı 1915 yılında da gündeme getirilmiş, ancak istenilen netice alınmamıştır.

Mülki amirlerin yetişmeleri için tesis edilmiş bir okul bulunmayışından dolayı hükümetin Çankırı'ya atadığı yöneticilerin atama usulünde sabit bir kural göze çarpmamaktadır. Tayin edilen kaymakamların büyük bir kısmı başka memuriyetlerde veya mutasarrıflıklarda tecrübe kazanmış kişiler olmakla birlikte, görev süreleri oldukça kısa sürmüştür. Kaymakamların çoğunlukla görev yerlerini benimsemeyip, bir an önce bölgeden ayrılma eğiliminde olmalarının birkaç nedeni vardır. Bölgenin iklimine alışamama, sağlık problemleri, ya da maaş yetersizliğinden ailesini geçindirememesi gibi nedenlerden dolayı görev süreleri kısa sürmekteydi. Ancak kanun ve nizamlar doğrultusunda hareket ederek, Müslüman ahalinin ve Rum ve Ermeni cemaatlerinin sempatisini kazanıp, devlet tarafından taltif edilenler de olmuştur.

Mahalli yönetimin düzenini bozan, yolsuzluk ve usulsüzlük yapıp görevini suistimal eden ya da ahali tarafından şikâyet edilen mülki amirler, ya azledilir ya da becayiş suretiyle başka bir mahalli yönetime zorunlu tayin edilirdi. Zorunlu tayine tabi' olan memurun ise harcırahı karşılanmaz ya da üçde bir oranında ödeme yapılırdı.

Kaynaklar

1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1.1. Belgeler

Bâb-ı Âli Evrâk Odası (BEO): 435-32602; 3977-298261; 4569-342624; 1059-79396; 1062-79595; 2776-208196; 2754-206530; 2849-213650; 2722-204119; 428-32099; 13-915; 1151-86265; 3797-285096; 2578-193350; 2401-180022; 2382-178600; 1263-94709; 721-54073; 147-11010; 2710-203216; 2779-208410; 3393-254445; 3430-257217; 3530-264677; 3771-282775; 3788-284056; 4097-307216; 4236-317675; 4289-321602; 4561-342034; 4366-327423; 4491-336778; 4494-336976; 4569-342624; 4565-342305; 4635-347584.

Cevdet Dâhiliye (C. DH): 222-11095; 20-982; 151-7517; 199-9921; 280-13983.

Cevdet Adliye (C. ADL): 57-3483.

Dâhiliye Nezâreti Mektubi Kalemi (DH. MKT): 58-18; 1552-67; 888-52; 1058-2;
142-20; 1958-76; 1509-90; 1507-23; 1309-65; 1393-52; 1443-77; 1449-20;
1545-87; 1552-67; 1976-53; 2060-20; 268-39; 2275-68; 2385-3; 840-28;
1296-70; 2656-76; 2783-36.

Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH. ŞFR): 215-50.

Dâhiliye İdâre (DH. İD): 76-1.

Dâhiliye İrâde-i Umûmiyye (DH. İ. UM): 452-22.

İrâde Husûsi (İ. HUS): 89-53.

İrâde Meclis-i Vâlâ (İ. MVL): 341-14724; 409-17808; 229-7910.

İrâde-i Dâhiliye (İ. DH): 1385-19; 1043-81988; 1275-100306; 1301-45; 894-
71116; 1352-5; 717-50115; 717-50217; 528-36553; 627-43644; 692-48365;
757-61753; 840-67554; 953-75354; 1085-85103; 894-71116; 1503-10;
1508-52; 1515-64.

İrâde Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD): 10-490.

İrâde Meclis-i Mahsûs (İ. MMS): 48-2085.

Meclis-i Vâlâ (MVL): . 634-4, 637-3, 704-1, 713-1, 282-4; 282-31; 297-50; 571-
34; 579-81; 398-87; 399-76; 719-82; 732-43; 735-79; 738-15; 691-12; 705-
78; 681-89.

Sadâret Mektubi (A.) MKT): 21-3; 56-53; 21-3; 106-45; 165-14; 238-111; 87-46.

Sadâret Divân Kalemi (A.) DVN): 170-51; 179-2; 125-10; 108-633; 136-100.

Sadâret Mektubi Kalemi Meclis-i Vâlâ (A.) MKT. MVL): 82-68; 75-96; 104-18;
10-71; 70-74; 75-96.

Sadâret Mektubi Kalemi Umûm Vilâyet Yazışmaları (A.) MKT. UM): 147-391;
183-91; 188-35; 180-562; 573-17; 277-25; 13-71; 440-80.

Sadâret Mektubi Mühimme Kalemi (A.) MKT. MHM): 415-94; 420-13; 450-87.

Sadâret Teşrifat Kalemi Evrâkı (A.) TŞF): 5-90; 19-65; 8-71; 16-10; 5-89; 21-71.

Sadâret Mektubi Kalemi Deavi Evrâkı (A.) MKT. DV): 54-72.

Sadâret Mektubi Kalemi Nezâret ve Devâir Kalemi (A.) MKT. NZD): 84-3; 116-
99; 90-56; 90-90.

Sadâret Divan Kalemî Mühimme Evrâkı (A.) DVN. MHM): 22-93.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD): 2389-38; 1638-9; 424-26.

Yıldız Mütenevvia Marûzat (Y. MTV): 71-74.

1.2. Defterler

Bâb-ı Âli Evrâk Odası Ayniyat Defterleri (BEO. AYN. d.): 955.

Bâb-ı Âli Evrâk Odası Vilâyet Gelen Giden Defterleri (BEO. VGG. d.): 151, 154, 155.

2. Süreli Yayınlar

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu: 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1297, 1298, 1299, 1306, 1310, 1311, 1312, 1314, 1317, 1321.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye: 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi: S. 792.

3. Araştırma Eserler

AKTÜRK, S. (2018). "Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Midyatlı Memurlar". *Tarih Okulu Dergisi*, 35, ss. 726-748.

BİNGÖL, C. (1997). *Çankırı'nın İdari, Nüfus ve Sosyal Yapısı (1839-1903)*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÇADIRCI, M. (1989). "Türkiye'de Kazâ Yönetimi (1840-1876)". *Belleten*, 53 (206), ss. 237-257.

ÇADIRCI, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2009). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. 2. Baskı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

DEVELLİOĞLU F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

ELİBOL, A. (2008). *XIX Yüzyıl Başlarında Çankırı*. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.

EFE, A. & ÜRKMEZ, N. (2016). *Tarsuslu Osmanlılar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- EFE, A. (Mart 2016). “Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Kalecikli Memurlar”. *Tarih Okulu Dergisi*, 25, ss. 79-100.
- KANKAL, A. (2011). *XVI. Yüzyılda Çankırı Sancağı*. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.
- KALA, E. S. (2018). *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku (1865-1923)*. İstanbul: Hiper Yayın.
- ORTAYLI, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- ÖZGER, Y. (2007). *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830–1900)*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ÜRKMEZ, N. (Şubat 2016). “Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi (Belen Örneği)”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), ss. 815-830.
- ÜRKMEZ, N. & EFE A. (2015). *Hataylı Osmanlılar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- SARAÇ, H. (Güz 2018). “Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Osmanlı Bürokrasisinde İstihdam Edilen Kayseri Doğumlu Gayrimüslim Devlet Adamları (1839-1883)”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 15 (59), ss. 232-260.
- SEZEN, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.